

Bartłomiej Michalak

Kształt i zmiana austriackiego systemu partyjnego w latach 1945–1999

Uczestnicy rywalizacji politycznej

System partyjny Austrii od zakończenia drugiej wojny światowej cechuje się niezwykłą trwałością i stabilnością. Od lat przestrzeń rywalizacji politycznej jest zajmowana przez te same ugrupowania. Konsolidacja systemu partyjnego nastąpiła w oparciu o dwa zasadnicze typy podziałów socjopolitycznych: socjoekonomiczny (klasowy) oraz religijny¹. Odzwierciedleniem tych podziałów w wymiarze partyjnym jest trwająca od 1945 r. dominacja wyborcza dwóch partii: Socjaldemokratycznej Partii Austrii (*Sozialdemokratische Partei Österreichs* – SPÖ) i Austriackiej Partii Ludowej (*Österreichische Volkspartei* – ÖVP).

SPÖ jest najstarszą austriacką partią masową². Została założona w 1889 r., jako Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Austrii (SAÖ). Początkowo reprezentowała marksistowską orientację ideologiczną. Zgodnie z założeniami programu z Linzu, przyjętego w 1926 r., zasadniczym celem działalności ugrupowania miało być przejęcie władzy w drodze powszechnej rewolucji społecznej³. W 1934 r., po nieudanym wystąpieniu przeciwko rządowi i polityce kanclerza Engelberta Dollfussa, partia, a wraz z nią jej 36 organizacji afiliowanych, została rozwiązana⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej partia reaktywuje się jako Socjalistyczna Partia Austrii. Dominującą rolę w partii odgrywają w tym czasie działacze związani z Karlem Rennerem⁵. Jednocześnie zasadniczej zmianie ulega program SPÖ. W nowym, przyję-

¹ R. Herbut, *System partyjny Austrii* [w:] *Encyklopedia politologii*, t. III, *Partie i systemy partyjne*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Kraków 1999, s. 252.

² **Partie masowe**, to ugrupowania posiadające rozbudowaną strukturę organizacyjną, za pomocą której dążą do pozyskania jak największej liczby członków. Partie masowe posiadają również z reguły liczne organizacje afiliowane. Za ich pomocą i przy wykorzystaniu aparatu biurokratycznego partii, prowadzą stałą i systematyczną pracę polityczno-światopoglądową ze swoimi członkami. Zob. M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Teoria partii politycznych*, Lublin 2001, s. 31.

³ R. Herbut, *Socjaldemokratyczna Partia Austrii* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 235.

⁴ W. Paryła, *Socjalistyczna Partia Austrii* [w:] *Partie socjaldemokratyczne Europy. Zarys encyklopedyczny*, red. W. Michalski, Warszawa 1982, s. 12.

⁵ *Ibidem*, s. 13.

tym w 1958 r. dokumencie, ostatecznie zerwano z marksizmem uznając, iż stracił on w obecnych warunkach swoją aktualność. W pełni zaakceptowano obowiązujący system polityczno-społeczny, podkreślając jedynie rolę gospodarki mieszanej, jako podstawowej formy własności środków produkcji⁶. W całym okresie powojennym partia konsekwentnie opowiada się za demokratycznymi i liberalnymi reformami, uznając jednocześnie znaczenie kapitalistycznej ekonomii dla gospodarki Austrii⁷.

Do końca lat sześćdziesiątych SPÖ była typową partią klasową, skupiającą głosy przede wszystkim robotniczej i wielkoprzemysłowej części społeczeństwa. Od lat siedemdziesiątych można zaobserwować znaczny wzrost liczby głosów oddawanych na socjalistów. Dzięki temu uzyskują status najsilniejszego ugrupowania na austriackiej scenie partyjnej (w latach 1970–1983 dysponują w Radzie Narodowej taką ilością mandatów, która umożliwia im samodzielne sprawowanie rządów). Tak duży przyrost głosów wiąże się ze zmianą profilu partii. W tym bowiem okresie, Socjalistyczna Partia Austrii (w 1991 nazwa partii ulega zmianie na Socjaldemokratyczna Partia Austrii) przyjmuje strategię charakterystyczną dla partii wyborczych (*catch all-parties*)⁸, rezygnując ostatecznie z dotychczasowego klasowego modelu ugrupowania.

Na początku lat dziewięćdziesiątych SPÖ skupiała ponad 580 tys. członków, co stanowiło ponad 11,5% elektoratu i sytuowało ją na drugim miejscu w Europie pod względem odsetka zorganizowania elektoratu w postaci członkostwa (tylko Szwedzka Socjaldemokratyczna Partia Pracy – SAP dysponuje wyższym procentem)⁹. Socjaldemokraci uczestniczyli w 19 z 21 sformowanych dotychczas po wojnie gabinetów, 10-krotnie rządami tym przewodzili. Indeks partycypacji rządowej¹⁰ wyniósł dla tego ugrupowania 0,9, a wskaźnik odpowiedzialności rządowej¹¹ (patrz tabela 3.), co pozwala uznać SPÖ za najbardziej relewantną partię polityczną¹² Austrii w okresie 1945–1999.

⁶ Ibidem, s. 23.

⁷ R. Herbut, *Socjaldemokratyczna Partia Austrii*, [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 235.

⁸ **Partia wyborcza**, zwana również partią masowej integracji (z ang. *catch all-party*), to określenie odnoszące się do współczesnej fazy rozwoju partii politycznych. Zasadniczym celem ich działalności jest, w przeciwieństwie do partii masowych, wygrywanie wyborów. Powoduje to, że zarówno struktura organizacyjna, jak i orientacja programowa jest w całości podporządkowana temu dążeniu. Partie typu *catch-all* kierują apel wyborczy do całego społeczeństwa, gdyż tylko taka strategia daje im możliwość odniesienia zwycięstwa wyborczego. Szerzej zob. A. Antoszewski, *Partia wyborcza*, [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 175–176; oraz M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, op.cit., s. 23–24.

⁹ R. Herbut, *Socjaldemokratyczna Partia Austrii* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 235–236.

¹⁰ **Indeks partycypacji rządowej** to stosunek liczby gabinetów, w których uczestniczyła dana partia, do liczby wszystkich sformowanych gabinetów w danym okresie. Stosuje się go w celu określenia poziomu relewancji danej partii politycznej w systemie partyjnym. Wynik równy 1 oznacza, że określone ugrupowanie uczestniczyło we wszystkich gabinetach, badanego przedziału czasowego. Szerzej zob. *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1997, s. 180.

¹¹ **Indeks odpowiedzialności rządowej** to stosunek liczby gabinetów, w którym premierem był członek danej partii, do liczby wszystkich sformowanych w danym okresie gabinetów. Szerzej zob. Ibidem, s. 181.

¹² **Partia relewantna** to partia istotna dla funkcjonowania całego systemu partyjnego, mogąca zmieniać jego charakter i kierunek ewolucji. Zob. M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, op.cit., s. 156.

Z kolei Austriacka Partia Ludowa (ÖVP) jest ugrupowaniem o chrześcijańsko-konserwatywnym obliczu ideologicznym. Powstała w 1945 r. z połączenia trzech korporacyjnych organizacji katolickich: Ligi Farmerów, Ligi Biznesu oraz Ligi Robotników i Pracobiorców. Partia od samego początku swojego istnienia podkreślała, że nie stanowi kontynuacji przedwojennej Chrześcijańskiej Partii Socjalnej, która zbyt silnie związana była z rządami autorytarnymi. ÖVP odrzuciła scentralizowany charakter swojej poprzedniczki, budując sfederalizowaną strukturę organizacyjną, na bazie Lig, które pomimo iż stały się częścią ÖVP, zachowały znaczny zakres autonomii¹³.

W swoim pierwszym powojennym dokumencie programowym, zatytułowanym *Podstawowe wytyczne Austriackiej Partii Ludowej*, poparła koncepcję społecznej gospodarki rynkowej, wychodząc w ten sposób naprzeciw umiarkowanym hasłom socjalistów. Stanowiło to podstawę podjęcia trwającej do połowy lat sześćdziesiątych współpracy między dwoma największymi ugrupowaniami politycznymi Austrii¹⁴.

Austriacka Partia Ludowa określana jest jako niesocjalistyczna partia typu *catch-all*, reprezentująca ideologię konserwatywną, opartą na założeniach społecznej nauki Kościoła. W latach 1945–1966 zdobywała najczęściej głosów w wyborach do Rady Narodowej i dysponowała najliczniejszą frakcją parlamentarną. W 1990 r. skupiała 480 tys. członków, co stanowiło 9,0% elektoratu¹⁵. Uczestniczyła w 15 gabinetach, z czego w 11 funkcję kanclerza pełnił jej przedstawiciel (indeks partycypacji i odpowiedzialności rządowej wyniósł odpowiednio 0,71 i 0,52 – patrz tabela 3.).

W ramach austriackiego systemu partyjnego funkcjonują również partie trzecie. Bezpośrednio po wojnie pewnym poziomem relewancji politycznej dysponowała Komunistyczna Partia Austrii (*Kommunistische Partei Österreichs* – KPÖ), która uczestniczyła w dwóch pierwszych rządach tzw. „wielkiej koalicji” (1945–1947). W tym okresie komuniści dysponowali stałym 5-procentowym poparciem wyborczym, które dawało im od 3 do 5 mandatów w parlamencie. Jednak od połowy lat pięćdziesiątych notują jednak systematyczny spadek uzyskiwanych głosów i nie wchodzi do Rady Narodowej. W 1986 r. praktycznie zostają wyeliminowani z walki wyborczej (tabela 1).

Marginalizacja komunistów w latach osiemdziesiątych skorelowana jest z pojawieniem się na scenie politycznej Austrii ugrupowań reprezentujących nowy typ konfliktu politycznego. W 1982 r., powstaje Zjednoczenie Zielonych Austrii (*Die Vereinten Grüne Österreichs* – VGÖ)¹⁶. Pięć lat później, na zjeździe ugrupowań ekologicznych w Klagenfurcie, do życia powołana zostaje nowa organizacja polityczna „ekologów”, pod nazwą Zielona Alternatywa (*Die Grüne Alternative* – GA). Ugrupowanie to zarówno programowo, jak i organizacyjnie przypomina bardziej ruch polityczny, niż partię polityczną w klasycznym tego słowa znaczeniu¹⁷. Poziom poparcia udzielanego „Zielonym” rósł

¹³ R. Herbut, *Austriacka Partia Ludowa* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 16.

¹⁴ R. Alberski, *Austriacka Partia Ludowa w systemie partyjnym Austrii* [w:] *Chrześcijańska demokracja we współczesnym świecie*, red. K. Krzywicka, E. Olszewski, Lublin 1999, s. 102.

¹⁵ R. Herbut, *Austriacka Partia Ludowa* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 16.

¹⁶ M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, op.cit., s. 252.

¹⁷ Do Zielonej Alternatywy nie przyłączyła się jednak organizacyjnie VGÖ. R. Herbut, *Zielona Alternatywa* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 331.

w latach 1983–1986, 1994, osiągając w 1999 r. rekordowy wynik 7,4% oddanych głosów w wyborach powszechnych.

Do partii dysponujących znacznym poziomem relewancji politycznej w ramach austriackiego systemu politycznego zalicza się również Austriacka Partia Wolności (*Freiheitliche Partei Österreichs* – FPÖ). Jest to ugrupowanie o konserwatywnym obliczu programowym, zaliczane często do partii typu prawicowo-populistycznych. Powstało w 1956 r. z połączenia trzech prawicowych formacji. Najważniejszą z nich była działająca od 1949 r. Liga Niezależnych (*Verband der Unabhängigen* – VdU)¹⁸. Do roku 1983 ugrupowanie było izolowane na scenie politycznej. Jednak stałe poparcie elektoratu pozwalało mu utrzymać stabilną reprezentację parlamentarną na poziomie od 6 do 16 deputowanych w Radzie Narodowej. W ten sposób FPÖ dysponowała znacznym poziomem potencjału koalicyjnego, który pozwalał jej odgrywać rolę partii obrotowej (piwotalnej)¹⁹. Jednak ze względu na kooperacyjne zachowanie obydwu największych stronnictw, które przyjęły taktykę zawierania tzw. „wielkich koalicji”, nie było to możliwe. Sytuacja ta uległa zmianie dopiero w 1983 r., kiedy to „Wolnościowcy” weszli w sojusz z socjaldemokratami, rozpoczynając okres rządów tzw. „małej koalicji”.

Lata osiemdziesiąte przyniosły zmianę polityczno-programowego profilu partii. Przewagę we władzach FPÖ zyskało bowiem prawicowe skrzydło, skupione wokół pochodzącego z Karyntii Jörga Haidera. Postulaty liberalne zastąpiła nacjonalistyczno-populistyczna retoryka²⁰. W programie politycznym zaczęto eksponować antyintegracyjne i antyimigracyjne hasła. W rezultacie doszło do zerwania koalicji z socjalistami. Od tego momentu FPÖ bardzo ostro atakowała dwie dominujące w Austrii partie polityczne, zarzucając im monopolizowanie udziału we władzy i uczestnictwo w swoistym korporacyjnym „kartelu rządzącym”. W ten sposób Austriacka Partia Wolności nabrała wyraźnych cech ugrupowania protestu.

Obecnie partia odwołuje się do szeroko zorientowanego spektrum wyborców, przełamując dotychczasowe wzorce klasowego apelu wyborczego²¹. Operuje hasłami i sloganami o zabarwieniu emocjonalnym, bazując raczej na stereotypach, niż na racjonalnych argumentach. Do tej pory uczestniczyła w trzech działających po wojnie gabinetach.

W 1993 r. ci z członków FPÖ, którzy nie zgadzali się z nową linią partii zainicjowaną przez Haidera, utworzyli Forum Liberalne (*Liberales Forum* – LF). Jest to partia o liberalnym, proeuropejskim obliczu²². Początkowo dysponowała poparciem na poziomie 6%. Jednak w wyborach przeprowadzonych w 1999 r., jej przedstawicielom nie udało się wejść do parlamentu.

¹⁸ Idem, *Ruch Wolności* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 225–226.

¹⁹ **Partia obrotowa** (z ang. *pivot party*) to partia dysponująca znacznym potencjałem koalicyjnym w ramach rywalizacji międzypartyjnej. Potencjał ten wynika z posiadania przez tę partię określonej liczby miejsc w parlamencie oraz z zajmowanej przeważnie centrowej pozycji na osi lewica-prawica. Zob. Idem, *Partia obrotowa* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 153.

²⁰ „Rzeczpospolita” 1999, nr 232, s. A6.

²¹ R. Herbut, *Ruch wolności* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 226.

²² Idem, *Forum Liberalne* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 57.

Obok wymienionych wyżej ugrupowań politycznych, istnieje również w Austrii wiele mniejszych partii, w tym również ruchy ekstremistyczne: m.in. działający od 1983 r. Ruch Ludowy (*Volksbewegung*), od 1989 r. Ruch Prawicy Obywatelskiej (*Buerger-Rechts-Bewegung*), czy Partia Narodowo-Wolnościowa (*National-Freiheitliche Partei*)²³. Są to jednak ugrupowania o znikomym poparciu wyborczym i marginalnym znaczeniu politycznym.

Zmiana austriackiego sytemu partyjnego

Do końca lat osiemdziesiątych zarówno socjaldemokraci, jak i chadecy, notowali poparcie wyborcze wahające się w granicach 40–50% wszystkich oddanych głosów. Okres ten charakteryzuje się bezwzględną dominacją obydwu partii, które kontrolowały przeciętnie 93% miejsc w Radzie Narodowej. Wskaźnik dwupartyjności²⁴ na poziomie wyborczym wyniósł 90% (tabela 2.). Pomiar formatu systemu²⁵ partyjnego Austrii przy zastosowaniu indeksów frakcjonalizacji i efektywnej liczby partii²⁶ pomiędzy 1945 a 1986 rokiem pozwala sklasyfikować ten system jako dwupartyjny (średnia obu indeksów wyniosła odpowiednio $F=0,55$ i $N=2,26$).

W latach 1949–1966 można zauważyć pojawienie się trzeciej siły politycznej na arenie wyborczej i parlamentarnej. Jest to działająca w latach 1949–1956 Liga Niezależnych i będąca jej kontynuatorką Austriacka Partia Wolności. W tym okresie żadna z dwóch

²³ P. Sarnecki, *System konstytucyjny Austrii*, Warszawa 1999, s. 105.

²⁴ Zaproponowany przez Douglasa Rea **indeks dwupartyjności** obrazuje odsetek głosów (lub mandatów) kontrolowanych przez dwie największe partie. Wskaźnik na poziomie wyborczym rzędu 75–90%, oraz powyżej 80% na poziomie parlamentarnym sugeruje występowanie dwupartyjnego formatu partyjnego (ewentualnie dwublokowego). Zob. *Demokracje zachodnioeuropejskie...*, op.cit., s. 173.

²⁵ **Format systemu partyjnego** oznacza liczbę relewantnych partii politycznych, uczestniczących w rywalizacji wyborczej oraz w procesie formowania rządu. A. Antoszewski, *Format systemu partyjnego* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 57.

²⁶ **Indeks frakcjonalizacji** (D. Rae) opiera się na ocenie prawdopodobieństwa, iż dwóch przypadkowo dobranych wyborców będzie głosowało w konkretnych wyborach na różne partie polityczne lub dwóch parlamentarzystów należy do różnych ugrupowań. Matematycznie można to zapisać w następujący sposób:

$$F = 1 - \sum_{i=1}^n p_i^2$$

gdzie F – to indeks frakcjonalizacji; p_i – odsetek głosów wyborczych lub mandatów zdobytych przez partię i ; Σ – to suma wartości p dla wszystkich partii. Im indeks bliższy jedności, tym poziom rozbicia partyjnego większy, im bliższy zero, tym większa koncentracja sytemu w ramach kilku partii. Wartość indeksu 0,5 znamionuje system idealnie dwupartyjny, zakres od 0,58 do 0,66 informuje o rywalizacji w ramach dwuipółpartyjnego formatu, a powyżej 0,70 systemu wielopartyjnego.

Z kolei **indeks efektywnej liczby partii** (M. Laakso i R. Taagepera) określa, ile relewantnych partii wchodzi w skład sytemu partyjnego. Daje on praktycznie tę samą informację co indeks frakcjonalizacji przedstawioną w prostszym i bardziej naturalnym zapisie. Oblicza się go wg następującej formuły:

$$N = \left(\sum_{i=1}^n p_i^2 \right)^{-1}$$

Zob. *Demokracje zachodnioeuropejskie...*, s. 172–178.

dominujących sił politycznych nie posiadała absolutnej większości głosów w parlamencie. Wystarczającym potencjałem koalicyjnym do zawiązania koalicji minimalnego rozmiaru²⁷, zarówno z socjalistami, jak i z chadekami, dysponowała VdU/FPÖ (tabela 1.). System partyjny spełniał więc częściowo cechy charakterystyczne dla systemu dwupółpartyjnego (indeks efektywnej liczby partii wahał się dla tego przedziału czasowego od 2,54 do 2,19 – tabela 2.). Do powstania takiego układu nie doszło, gdyż ÖVP i SPÖ postanowiły zawiązać „wielką koalicję”. W ten sposób wykształcił się mechanizm, który Marek Sobolewski określił jako „system kooperacji partii”²⁸. Przyczyniły się do tego przede wszystkim międzynarodowa pozycja Austrii bezpośrednio po wojnie oraz doświadczenia z okresu I Republiki, gdzie ostra rywalizacja między stronnictwami politycznymi doprowadziła w konsekwencji do ustanowienia rządów faszystowskich. Nie bez znaczenia była również chęć politycznego izolowania Ligi Niezależnych, którą powszechnie uważano za partię byłych nazistów oraz programowe zbliżanie się dwójki koalicjantów. W rezultacie rządy wielkiej koalicji trwały 20 lat.

Okres pomiędzy 1966 a 1983 rokiem cechuje się występowaniem elementów charakterystycznych dla układu czysto dwupartyjnego. Obie dominujące partie zdobywają przeciętnie 92% głosów i kontrolują ok. 95% mandatów, indeks efektywnej liczby partii wyniósł średnio 2,23, a indeks frakcjonalizacji 0,54. W tym czasie jedno z dwóch ugrupowań zawsze dysponuje większością pozwalającą na samodzielne rządy (ÖVP w latach 1966–1970, SPÖ 1971–1983). W parlamencie poza SPÖ i ÖVP reprezentacje posiada tylko FPÖ. Nie dysponuje ona jednak wystarczającą liczbą mandatów, która pozwalałaby jej wejść w koalicję z drugą dominującą partią i stworzyć w ten sposób alternatywę dla rządów jednopartyjnych (tabela 1.).

Sytuacja ta uległa zmianie w 1983 r. Socjaliści tracą bezwzględną większość w parlamencie. Nie odnawiają jednak współpracy z Austriacką Partią Ludową, ale zawiązują koalicję minimalnego rozmiaru z liberalną FPÖ. Po raz pierwszy od 1947 r. w rządzie zasiadli przedstawiciele innego niż socjaliści czy chadecy ugrupowania. Koalicja ta odnowiona została również po wyborach z 1986 r. W tym czasie „Wolnościowcy” pełnią rolę partii obrotowej, gdyż ich potencjał koalicyjny (wynikający z liczby deputowanych) dawał jej możliwość swobodnego kształtowania większości parlamentarnej. Austriacka Partia Wolności uzyskuje status partii trzeciej, a system partyjny nabiera cech klasycznego układu dwupółpartyjnego, co znajduje również potwierdzenie we wskaźnikach empirycznych (tabela 2.).

W 1987 r. na skutek przyjęcia haseł nacjonalistycznych oraz radykalizacji programu FPÖ dochodzi do zerwania sojuszu SPÖ-FPÖ. W tych warunkach odnowieniu ulega formuła „wielkiej koalicji”, jednak tworzona już na nowych zasadach. W przeciwieństwie do współpracy z okresu 1945–1966, tym razem to socjaliści pełnią rolę inicjującą (jako

²⁷ **Koalicja minimalnego rozmiaru** to koalicja, która dysponuje najmniejszą z możliwych do osiągnięcia w danym układzie parlamentarnym, bezwzględną większością głosów. Zob. M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, op.cit., s. 205–207.

²⁸ Zob. M. Sobolewski, *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977, s. 467–468.

najsilniejsze ugrupowanie parlamentarne), a ÖVP staje się partią dopełniającą. Taki kooperacyjny charakter rządów trwał do wyborów z 1999 r.

Od połowy lat osiemdziesiątych można zauważyć powolny, acz konsekwentny spadek liczby głosów oddanych na obie dominujące partie. Kulminacja tego trendu przypada na lata dziewięćdziesiąte. W tym okresie spadek poparcia wyborczego waha się między 1,5–4% dla ÖVP i 6–8% głosów dla SPÖ²⁹. Indeks dwupartyjności liczony dla lat 1990–1994 spada poniżej poziomu 70%, co oznacza koniec ery bezwzględnej hegemoni dwóch dotychczas największych ugrupowań. Jednocześnie systematycznie rośnie poparcie dla partii trzecich. Od lat osiemdziesiątych szczególnie wyraźne zwiększenie poparcia wyborczego notuje Austriacka Partia Wolności. W przeciągu siedmiu kolejnych elekcji, pomiędzy rokiem 1979 a 1999, FPÖ osiągnęła prawie 24% wzrost liczby oddanych głosów (odpowiednio 3,06% w 1979 i 26,90% w roku 1999) uzyskując w ten sposób status trzeciej siły politycznej w Austrii. W wyborach z 1999 r., FPÖ zdobyła 52 mandaty stając się drugą (równorzędnie z Austriacką Partią Ludową) siłą w Radzie Narodowej.

W tym czasie na scenie partyjnej Austrii pojawiają się również nowe ugrupowania polityczne. W 1986 r. po raz pierwszy w historii tego kraju do parlamentu wchodzi „Zieloni”, zwiększając systematycznie swoją reprezentację w kolejnych latach. Liczebność ich frakcji liczy w omawianym okresie od 8 do 14 deputowanych. Jest więc ilościowo porównywalna do rozmiaru reprezentacji, jaką w latach 1949–1986 dysponowała FPÖ. W wyniku wyborów z 1994 i 1995 r. do parlamentu wchodzi również przedstawiciele Forum Liberalnego.

Konkluzja

Wyraźny spadek liczby oddanych głosów w latach 1990–1999 na Socjaldemokratyczną Partię Austrii i Austriacką Partię Ludową z jednej strony, oraz wzrost poparcia udzielanego partiom trzecim, w tym przede wszystkim Austriackiej Partii Wolności i „Zielonym” z drugiej, spowodował istotną zmianę dotychczas ustabilizowanego formatu partyjnego Austrii.

Format systemu partyjnego Austrii w latach 1945–1999

	1945–1966	1966–1983	1983–1990	1990–1999	1945–1999
F	0,56	0,54	0,59	0,70	0,59
N	2,28	2,23	2,45	3,40	2,55

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w tabeli nr 2.

²⁹ Wyjątkiem były wybory z 1995 r., kiedy obserwujemy chwilowe odwrócenie trendu. Obie dominujące partie notują wtedy wzrost poparcia. Dla chadeków jest to zysk rzędu 0,5%, dla socjaldemokratów przyrost głosów wynosi ponad 3%. Jednocześnie wszystkie pozostałe partie w Austrii notują spadek poparcia w zależności od ugrupowania wahający się od 0,5–2,5% głosów. Zob. <http://www.parties-and-elections.de>; oraz P. Sarnecki, op.cit., s. 104.

W całym badanym okresie (1945–1999) zarówno indeks frakcjonalizacji *F*, jak i efektywnej liczby partii *N*, sugerują istnienie rywalizacji w ramach układu dwuipółpartyjnego. Nie jest to jednak wniosek w pełni uprawniony. Bliższa analiza poszczególnych elekcji sugeruje wyraźną zmianę tego profilu. I tak w latach 1945–1983 mamy do czynienia z układem dwupartyjnym (z wyodrębnieniem dwóch przedziałów w ramach tego okresu: 1949–1966, gdzie istniały warunki do wykształcenia się rywalizacji partyjnej opartej na alternacji władzy między ÖVP i SPÖ i piwotalnej VdU/FPÖ; oraz 1966–1983, gdzie mamy do czynienia z formatem dwupartyjnym), siedmiolecie 1983–1990 charakteryzuje się natomiast istnieniem układu dwuipółpartyjnego. Z kolei spadek wskaźnika dwupartyjności, przy jednoczesnym wzroście indeksów frakcjonalizacji i efektywnej liczbie partii w latach dziewięćdziesiątych, wskazuje jednoznacznie na przekształcenie się systemu partyjnego Austrii w układ o profilu wielopartyjnym, w którym relewantna liczba partii rywalizujących w przestrzeni politycznej przekracza trzy. W badanym okresie liczba ugrupowań zasiadających w parlamencie zwiększyła się do pięciu (1994–1999), z czego partie spoza „wielkiej koalicji” w omawianym przedziale czasowym kontrolowały przeciętnie 30% mandatów w Radzie Narodowej. Jednocześnie wzrosła polityczna rola partii trzecich, w tym przede wszystkim FPÖ, która stała się trzecią równorzędną siłą polityczną w Austrii.

Kolejną, charakterystyczną cechą austriackiej sceny politycznej w tym okresie jest zmiana mechanizmu systemu partyjnego³⁰. Po raz pierwszy od zakończenia drugiej wojny światowej największa partia w parlamencie nie znalazła się w gabinecie. Wyniki wyborów z 1999 r. interpretowano powszechnie, jako weto społeczeństwa wobec „kartelu rządzącego”. Trwające nieprzerwanie od 12 lat rządy koalicji socjaldemokratów i chadeków praktycznie uniemożliwiały jakąkolwiek alternację władzy. Nie było przypadkiem, że Austriacka Partia Wolności prezentowała się w tej kampanii wyborczej jako partia antysystemowa i antyestablishmentowa³¹. Taktyka ta przyniosła ugrupowaniu Jörga Haidera wyraźny sukces. Zrozumieli to również konserwatyści z ÖVP, którzy po tych wyborach stracili status drugiej siły w parlamencie. Kierownictwo tej partii z Wolfgangiem Schüselem uznało, że dalsze trwanie w sojuszu z socjaldemokratami i izolacja parlamentarna „Wolnościowców” doprowadzi do marginalizacji ugrupowania, którego elektorat może przenieść swoje głosy na FPÖ³². Dlatego też, długotrwałe rokowania z Socjaldemokratyczną Partią Austrii na temat odnowienia „wielkiej koalicji”, ostatecznie zakończyły się niepowodzeniem. Bojąc się dalszego spadku notowań i wysoce prawdopodob-

³⁰ **Mechanizm systemu partyjnego** opisuje interakcje, w jakich uczestniczą partie polityczne tworzące dany system partyjny. Składają się na niego cztery powiązane ze sobą zmienne: (1) rywalizacyjność/nierywalizacyjność systemu, (2) dystans ideologiczny partii, (3) charakter rywalizacji politycznej, (4) strategie polityczne głównych partii. Zob. A. Antoszewski, *Mechanizm systemu partyjnego* [w:] *Encyklopedia politologii...*, s. 106.

³¹ Na jednym z wieców przedwyborczych Jörg Haider krzychał: „Trzeba rozbić system polityczny do samych fundamentów. Żeby nie został kamień na kamieniu!”. Cyt. za: „Rzeczpospolita” 1999, nr 232, s. A6.

³² Zob. „Rzeczpospolita” 2000, nr 17, s. A7.

nego wzrostu poparcia dla populistów w przypadku przedterminowych wyborów, Austriacka Partia Ludowa zdecydowała się, pomimo protestów międzynarodowych i nacisków ze strony Unii Europejskiej, utworzyć rząd koalicyjny („małej koalicji nowego stylu”) z ugrupowaniem Jörga Haidera. Po raz pierwszy od zakończenia drugiej wojny światowej (z wyjątkiem jednopartyjnego gabinetu ÖVP w latach 1966–1970), socjaldemokraci nie weszli do rządu federalnego i zmuszeni byli przejść do opozycji. Oznaczało to zmianę charakteru rywalizacji politycznej z kooperacyjnej na blokową. Modyfikacji ulec musiał również status partii Haidera, która nie może być już określana jako partia antysystemowa ze względu na udział w sprawowaniu władzy w Austrii.

Obecnie austriacki system partyjny reprezentuje format wielopartyjny, w którym działają trzy główne partie polityczne reprezentujące najważniejsze dla społeczeństwa typy podziałów politycznych, wyznaczonych przez kryteria: ekonomiczne, religijne i narodowe. Rośnie również znaczenie i relewancja ugrupowań lewicowo-libertariarnych, które charakteryzuje nowy typ konfliktu politycznego. Obecny trend zmiany systemu partyjnego Austrii wydaje się trwały, nie można jednak jednoznacznie wykluczyć dalszej fragmentaryzacji sceny politycznej przy jednoczesnym zmniejszeniu relewancji tradycyjnych sił politycznych, lub też powrotu do dawnego układu opartego na kooperacji, choć ten drugi scenariusz wydaje się jednak w najbliższym okresie raczej mało prawdopodobny.

ANEKS:

Tabela 1. Wyniki wyborów do Rady Narodowej Austrii w latach 1945–1999

Rok	SPÖ	ÖVP	VdU/FPÖ/F	KPÖ	LF	Grüne
1945	76	85	-	4	-	-
1949	67	77	16	5	-	-
1953	73	74	14	4	-	-
1956	74	82	6	3	-	-
1959	78	79	8	-	-	-
1962	76	81	8	-	-	-
1966	74	85	6	-	-	-
1970	81	78	6	-	-	-
*1971	93	80	10	-	-	-
1975	93	80	10	-	-	-
1979	95	77	11	-	-	-
1983	90	81	12	-	-	-
1986	80	77	18	-	-	8
1990	80	60	33	-	-	10
1994	65	52	42	-	11	13
1995	71	53	40	-	10	9
1999	65	52	52	-	-	14

* – od 1971 roku liczba miejsc w Radzie Narodowej wynosi 183 w miejsce dotychczasowych 165.

Źródło: P. Sarnecki, op.cit., s. 104; <http://www.electionworld.org/election/austria.htm>.

Tabela 2. Kształt systemu partyjnego Austrii w oparciu o kryterium ilościowe

Rok	1945	1949	1953	1956	1959	1962	1966	1970	1971	1975	1979	1983	1986	1990	1994	1995	1999
L	3	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	5	5	4
S ₁	94,4	82,7	83,4	89	89	89,4	91	93,1	93,1	93,4	92,9	90,9	84,4	74,9	62,6	66,4	59,1
S ₂	97,6	87,3	89	94,5	95,2	95,2	96,3	96,4	94,5	94,5	94	93,5	85,8	76,5	63,9	67,8	63,9
F	0,52	0,6	0,59	0,55	0,54	0,54	0,53	0,57	0,54	0,54	0,54	0,55	0,62	0,66	0,73	0,71	0,70
N	2,09	2,54	2,47	2,2	2,19	2,19	2,13	2,37	2,21	2,21	2,22	2,26	2,63	2,99	3,72	3,47	3,4

L – liczba partii zasiadających w parlamencie

S₁ – wskaźnik dwupartyjności (na poziomie wyborczym)

S₂ – wskaźnik dwupartyjności (na poziomie parlamentarnym)

F – indeks frakcjonalizacji

N – indeks efektywnej liczby partii

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie wyników wyborów do Rady Narodowej w latach 1945–1999, tabela numer 1.

Tabela 3. Poziom relewancji rządowej w latach 1945–2000

	SPÖ	ÖVP	FPÖ/F	KPÖ	LF	Grüne
P _i	19	15	3	2	0	0
I _{pi}	0,9	0,71	0,14	0,09	0	0
L _i	10	11	0	0	0	0
I _{oi}	0,48	0,52	0	0	0	0

P_i – liczba wskazująca w ilu gabinetach uczestniczyła partia *i*

I_{pi} – indeks partycypacji rządowej (stosunek liczby gabinetów, w których uczestniczyła partia *i* do liczby wszystkich sformowanych gabinetów)

L_i – liczba gabinetów, w których premierem był członek partii *i*

I_{oi} – indeks odpowiedzialności rządowej (stosunek liczby gabinetów, w którym premierem był członek partii *i*, do liczby wszystkich gabinetów)

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie tabeli numer 4.

Tabela 4. Oblicza polityczne rządów

Lp.	Kanclerz	Okres urzędowania	Skład polityczny	Charakter
1.	K. Renner	1945	SPÖ-ÖVP-KPÖ	rząd tymczasowy
2.	L. Figl (I)	1945–1947	ÖVP-SPÖ-KPÖ	rząd wszystkich partii w parlamencie
3.	L. Figl (II)	1947–1949	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
4.	L. Figl (III)	1949–1953	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
5.	J. Raab (I)	1953–1956	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
6.	J. Raab (II)	1956–1959	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
7.	J. Raab (III)	1959–1961	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
8.	A. Gorbach (I)	1961–1963	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
9.	A. Gorbach (II)	1963–1964	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
10.	J. Klaus (I)	1964–1966	ÖVP-SPÖ	rząd „wielkiej koalicji”
11.	J. Klaus (II)	1966–1970	ÖVP	rząd jednopartyjny większości bezwzględnej
12.	B. Kreisky (I)	1970–1971	SPÖ	rząd mniejszościowy
13.	B. Kreisky (II)	1971–1975	SPÖ	rząd jednopartyjny większości bezwzględnej
14.	B. Kreisky (III)	1975–1979	SPÖ	rząd jednopartyjny większości bezwzględnej
15.	B. Kreisky (IV)	1979–1983	SPÖ	rząd jednopartyjny większości bezwzględnej
16.	F. Sinowatz	1983–1986	SPÖ-FPÖ	rząd „małej koalicji”
17.	F. Vranitzky (I)	1986–1987	SPÖ-FPÖ	rząd „małej koalicji”
18.	F. Vranitzky (II)	1987–1990	SPÖ-ÖVP	rząd „wielkiej koalicji nowego stylu”
19.	F. Vranitzky (III)	1990–1997	SPÖ-ÖVP	rząd „wielkiej koalicji nowego stylu”
20.	V. Klima	1997–2000	SPÖ-ÖVP	rząd „wielkiej koalicji nowego stylu”; do 1999 r.
21.	W. Schüssel	2000–2002	ÖVP-F	rząd „małej koalicji nowego stylu”

Źródło: P. Sarnecki, op.cit., s. 108;

Bartłomiej Michalak

The Structure of the Austrian Party System and its Change Between 1945 and 1999

Until the end of the 1980-ies the two largest Austrian parties – Social-Democratic Party of Austria (SPÖ) and Austrian People's Party (ÖVP) – had obtained electoral support of between 40 and 50% of votes. During this period these two parties obtained some 93% of seats on the People's Council.

During the years 1949–1966 emerged the third political force, namely the League of Independents (existing during the years 1949–1956) and its successor, Austrian Freedom Party. At that time neither of the dominating political forces had a majority of votes in the parliament. FPÖ gained the number of seats sufficient for the establishing a coalition either with Socialists or Christian Democrats. The party system met partially the features attributed to a two and half party system. However, such a combination did not take place, as ÖVP and SPÖ decided to set up a „great coalition”. It was the way that the mechanism was developing, which Marek Sobolewski described as a „party cooperation system”. The great coalition governed for 20 years.

During the 1966–1983 period each of the major parties had obtained a majority that would have allowed it to govern independently: ÖVP in 1966–1970 and SPÖ in 1971–1983. In 1983 the situation changed. The Socialists lost their majority in the parliament, however they failed to renew their cooperation with the Austrian People's Party and established a coalition of a minimal size with the liberal FPÖ. It was for the first time since 1947, that some representatives of a faction other than the Socialists or Christian Democrats took seats on the government. That coalition was also renewed after the election in 1986. The Austrian Party of Freedom achieved the status of the third most popular party, and the party system gained the features of a classical two and half party system. The coalition SPÖ-FPÖ broke off in 1987 due to the radicalization and adoption of nationalistic features in the FPÖ program. Consequently, the formula of „great coalition” was revived, however, under different rules. The basic change was that, this time, the socialists, who were the the strongest parliamentary group took the lead role and ÖVP became a minor partner. That character of cooperation had lasted till the election of 1999.

During the 1999 election, FPÖ won 52 mandates and became the second strongest force, equal to the Austrian People's Party, of the People's Council. ÖVP and FPÖ agreed to form a coalition and formed the government. It had been the first time for 12 years, that there were no Social Democrats in the government. At the same time the dominating in the post-war period mechanism of governing by cooperation of the largest parties was broken up.

Nowadays, the Austrian political system is representing a multiparty format with three main political parties pursuing the types of the political divisions that are the most important for the society and are distinguished based on the following criteria: economic, religious and national. The basic features of the Austrian party system seem to be UNWAVERING, although one should not exclude a possibility of further fragmentation of the political system and a decrease of importance of the traditionally opposing forces, or, alternatively a return to the former cooperative system. However, the latter option appears to be not very probable in the nearest future.